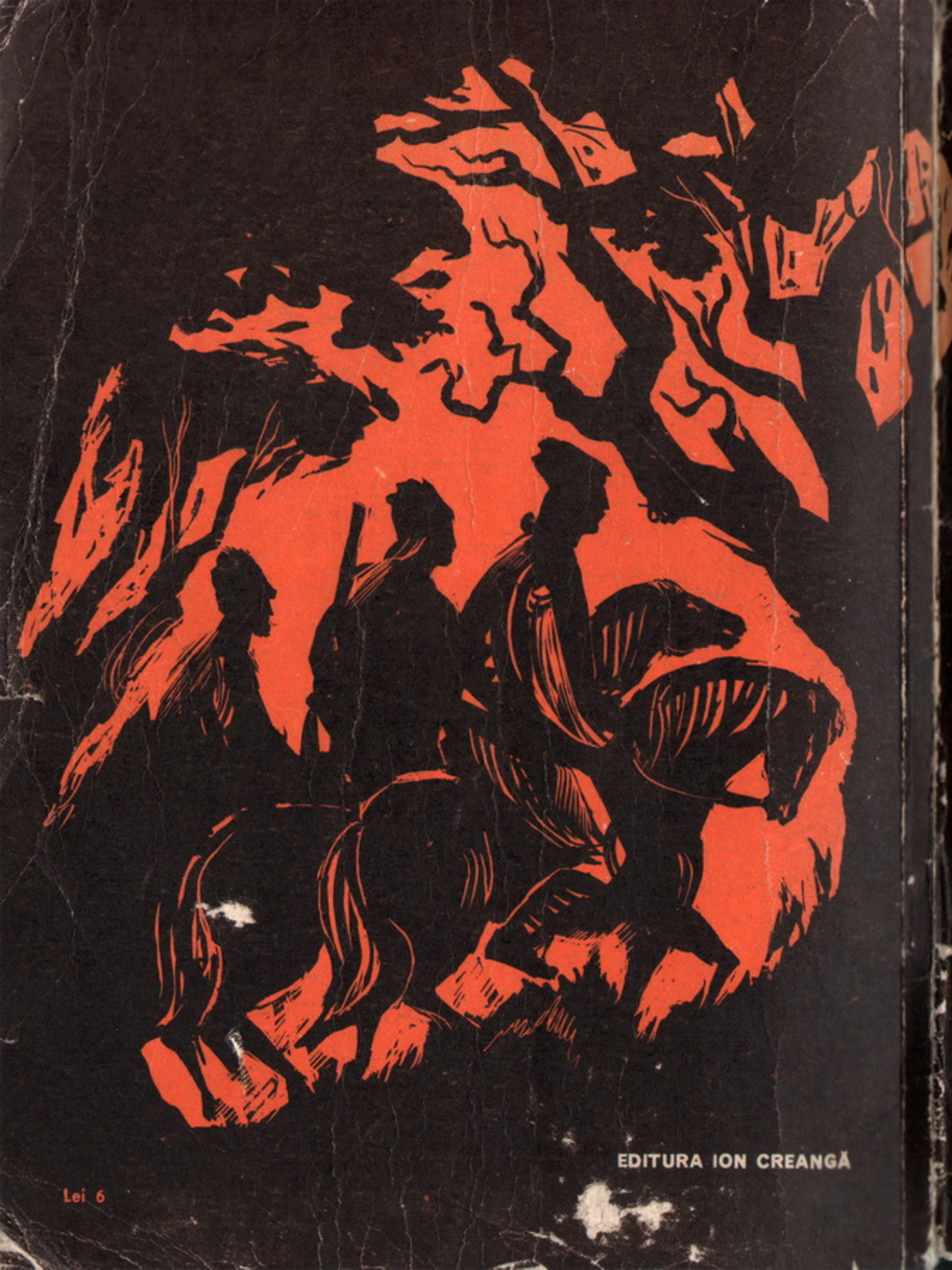
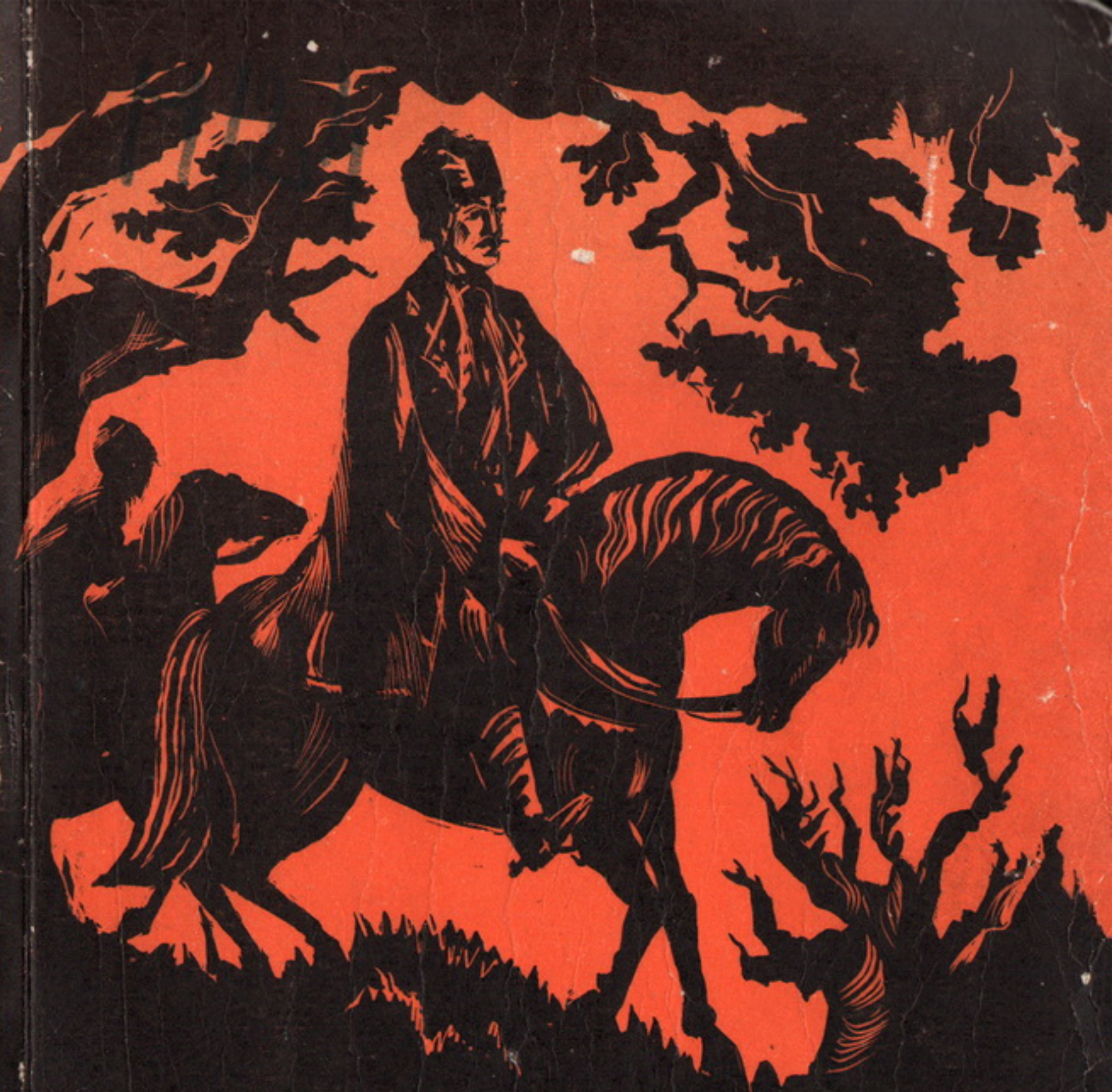

EDITURA ION CREANGĂ

Lei 6

Vitalie Munteanu

POVESTIRI CU AVRAM IANCU

Vitalie Munteanu

POVESTIRI
CU
AVRAM IANCU

COPERTĂ DE ADRIAN IONESCU
ILUSTRAȚII DE DUMITRU VERDEȘ

EDITURA ION CREANGĂ, BUCUREȘTI-1975

Pe-un picior de plai
S-a născut un crai
Mindru, luminat,
Iancu l-a chemat;
Iancu, fiu de munte,
Bun ca un părinte,
Om de Apuseni,
Cîntec peste vremi.
Frunzuliță creață
Iancu, dor de viață,
Zbor se prefăcea
Cînd el cuvînta
Bine ca să fie
Peste neam și glie,
Dreptate să nască,
Binele să-l crească:
— Voi toți frații mei,
Mindri pui de lei,
Sfatu-mi ascultați
Și să-l judecați
Bine și mai bine

Ne-nșelați de nime,
Bine și mai tare
Luminați de soare,
Dacă bun o fi,
Lupta o porni
Cum Horea a zis
Și cum este scris,
Cum am auzit
De cînd ne-am trezit
Și cum am simțit
Cît noi am trăit.
Toți ce ascultau
Mi se închinau
La stea înălțată
Din Vidra sculată,
La soare-răsare
Iancu, domnul mare,
Apoi răspundeau
Și așa grăiau:
— Decît viaț-amară
Mai bine să piară

Ori asupritori,
Ori cei robitori,
Că ne-am săturat
Și de împărat
Și de plîns și chin
Și de-atît venin.
Noi te-om asculta
Și îți vom urma
Calea de lumină
Către ziua plină,
Drumul de credință
Către biruință!

Frunză de pe coaste
Iancu, domn de oaste,
Mi se uită, frate,
Peste munți și ape,
Dușmanul să-l vadă
Să mi se repeadă
Ca să-l nimicească,
Răul să-l stîrpească.
Din dorința plină
Îi creștea lumină
În ochi de vioarele,
Mîndre două stele.
Din brazii bătrîni,
Peste munți stăpîni,
Aripi îi creștea

Și se înălța
Sus și tot mai sus
Cu puteri de urs,
Sus și tot mai tare
Cu puteri de soare,
Precum el dorea
Și așa spunea:
— Voi, voinicii mei,
Mîndri pui de lei,
Securi meșteriți
Bine le-ascuțiți,
Coasele-ndreptați
Cu lănci să luptați,
Din plumbi și ciocane
Faceți buzdugane.
Iar voi meșteri mari,
Moșii mei lemnari,
Mîini de aur, bune,
Faceți să răsune
În vale și munte
Tunuri tot mai multe,
Calea să se curme
Pentru hîde urme!

Vorbele-i ardeau,
Arme se făceau
Multe și mai multe,
În oricare curte

Din orice cătun
Pentru lucru bun.
Sus pe la păduri
S-ascuteau securi,
Jos pe vălicea
Coase se-ndrepta,
Lancea se lega
Pentru lupta grea.
Iară cei fierari,
Meșteri făurari,
Fierul îl roșea
Suliți se făcea,
Cai se potcovea
Cu bune potcovele
Pentru drumuri rele.
Locuri de sub munte,
În poieni ascunse,
Lemnari aduna
Tunuri se făcea
Pentru apărare
Și de răzbunare.
Meșteri cunoscuți,
Cei mai pricepuți,
Fofoi și Pogan,
Unul hălmăgean
Și altul vidran,
Mi se bucurau
De ce ei lucrau,
Tunuri de cireș

Să nu deie greș
Și din lemn de cer
Bune ca de fier!
Frunzucă de mură,
Tulnice-ncepură
Glas de adunare —
Semnul de chemare!
Munții murmurau,
Ape spumegau,
Moșii s-adunau,
Cete se făceau
Și se pregăteau
Pentru drepturi sfinte
Cerute-nainte,
Care nu s-au dat
Precum s-a aflat.
Iancu comanda,
Oastea se făcea,
Iancu alerga
Peste tot vedea,
Iancu alegea
Căpitani numea,
După trebuință
Pentru ușurință.

Și cum se făcu
Lupta începu
Mare și mai mare

Peste tot în zare.
Frunză foi de fagi
Oaste-i la Hălmagi
Și la Mărișel,
La Tălagi la fel,
Și la Fîntînele
Tot cu lupte grele,
La Aiud, Cîmpeni
Din munți Apuseni:
Și iar foi de dud
La Turda, Abrud,
La Bucium în sat,
La Zlatna și Brad,
Iancu îndemnînd,
Dușmanul plîngînd,
Moșii învingînd
Și așa grăind:
— Hei! dușmanul nost
Totu-i fără rost,
De foc veți pieri
Pînă bine-o fi,
Că ne-am săturat
De jug blestemat
Și de iobăgie
Și de sărăcie
Și de dări și toate
Care ne-au fost parte...
Iancu-i împărat,
Domni nu s-or culcat

Și nu or cinat
Și n-or mai cîntat
Și n-or mai jucat,
Prin păduri durmind,
Prin copaci suind
Și apoi fugind.

Munți se legăna
Dușmanul pierdea,
Oastea-i fugărea
Și îi prăpădea
Între văi adînci
Pe sub negre stînci.
Cerul se lăsa
Și îi înghițea
În săgeți de foc
Ca să n-aibe loc
Pe pămînt cu floare
Cu rază de soare.
Frunza viu cînta,
Iancu cuvînta:
— Am învins ai mei,
Frați și pui de lei,
Cu lancea în mînă
Armata străină,
Cum Horea a zis
Și cum este scris,
Cum am auzit

De cînd ne-am trezit
 Și cum am simțit
 Cît noi am trăit!
 Glasul lui fierbinte
 Răsuna 'nainte,
 Vorba lui de dor
 S-auzea ușor
 Peste munți și văi
 Pe întinse căi,
 Chipul lui de soare

Rămînînd chemare
 Pentru veșnicie
 Așa cum se știe.

Pe-un picior de plai
 S-a născut un crai
 Mîndru, luminat,
 Iancu l-a chemat!

«Unicul dor al vieții mele e să-mi
 văd națiunea fericită...»

Avram Iancu

Vidra. Satul cu case de lemn de brad din Munții Apuseni, unde s-a născut cel mai însemnat fiu al moșilor de pe Arieșul Mic și de pretutindeni, Avram Iancu.

Așezarea a fost și este împărțită în crînguri, adică grupuri de case, pornite de la valea strîmtă pînă la piscuri înalte, străjuită de pieptul masivului Celaru cu cel mai înalt vîrf, Struțul, de unde încep colnicele bogate în păduri de brad și pășuni cu firul de mătase. Oamenii Vidrei au moștenit, din tată în fiu, meșteșugul lucrului la pădure și creșterea vitelor. De aici au plecat și mai pleacă la țară¹ moșii cu ciubere și lemn de construcții în căruțele lor trainice, care formează de multe ori adevărate caravane pe drumurile țării.

Astăzi, oamenii din fosta Vidră (comuna Avram Iancu) sînt muncitori în parchetele forestiere, lucrează la fabrica de mobilă din Cîmpeni ori la atelierele de butoaie din localitate. Și mai sînt mulți care pornesc în drumurile lungi cu produsele lor tradiționale:

«A plecat moșul la țară
 Cu doniți și cu ciubară...»

¹ Plecarea moșilor la «țară» înseamnă locul unde-și desfac produsele, mai ales în părțile Aradului și în Banat.

Vidra, satul de munte cu miros de rășină, mai păstrează viu în memoria oamenilor frumoase povestiri despre Avram Iancu.

MICUL PĂSTOR

Fiul lui Ianc Alexandru, Avram ori Avrămuț cum i se mai spunea, nu împlinise nici șapte ani când cutreiera drumurile și cărările de pe Arieșul Mic și Colnicele ce se întind în dreapta și stînga văii lungi, presărată cu zeci de mori țărănești.

Tatăl său îl trimitea cu oile, să le pască fie pe culmea Struțului, a Lii, în apropiere de Ușa Bonților, ori în Valea Hertii. Pretutindeni se întindea mătasa ierbii îmbietoare.

— Lasă copilul să se ducă la școală, zicea Maria Mică, mama Iancului.

— Dintîi treabă și pe urmă școală, răspundea aspru tatăl care dorea ca fiul să-i urmeze drumul.

— Să fie și el fără școală ca și mine?

Tatăl se scărpină în cap.

— O să învețe o țîră de școală, cît se învață aici pe la noi.

Micul Avram Iancu era silitor, cu îndemînare la scris și citit, pricepea bine istoria și se interesa de toate. Dar cîtă carte se făcea atunci la Vidra moșului? De aceea copilul era nemulțumit și se plîngea vecinului Ghila, un om cu dragoste către frumos și interes către o viață mai bună.

Copilul ofta:

— Eu aș vrea să învăț mai mult, vecine, că am timp cît stau cu oile la păscut.

— Lasă că-ți aduc ceva cărți de la Cîmpeni ori Abrud, că și așa am ceva treabă pe acolo. Eu nu le prea știu slova, că abia împlinii două clase în copilăria mea. Și dacă citesc mi-i tare greu, că mă dor ochii.

— Pe mine nu mă dor. Să-mi aduci cît de multe, că am să citesc cu voce tare ca domnul învățător.

— Găsim noi vreme să ne ocupăm de ele, mai zise Ghila și plecă în treaba lui.

Copilăria Iancului se prelingea ca o apă între casa părintească, școală și colnicele Celarului.

În cămeșuța lui groasă de cînepă, lungă pînă în călcîie, cu cărțile subțioară, urca munții cu oile. În urechi îi sunau cuvintele tatălui: «Vezi să nu pierzi oile, luîndu-te cu cititul, că-ți rup oasele!». Ochii lui se udao de lacrimi cînd citea, că bucuria cărților era atît de mare că nu le-ar fi lăsat la o parte niciodată. Numai din cînd în cînd lua fluierul și cînta să mai joace o țîră munții și oile, să-și veselească liniștea în care se strecura doar vîntul cu adierea de frunză și miros de pădure.

Așa a învățat carte micul păstor; mai mult singur decît la școală. Se zicea că știa pe de rost cărțile pe care le citea și de multe ori se urca pe stînci, ca de acolo să vorbească cu toți Apusenii.

— De ce vorbești de unul singur? întrebau cei care-l auzeau.

— Ca să mă audă frunza copacilor.

— Măi Avrămuț, frunzele au urechi?

— Eu zic că au, numai nu pot să vorbească...

Bătrînii povesteau că Avram ar fi pierdut oile din cauza învățaturii și că tatăl l-ar fi bătut zicîndu-i: «Să nu te mai prind cu ochii pe carte cînd ești în munte că-ți rup pielea. Asta-i arvuna!...»

În zilele de sărbătoare, Avrămuț rămînea să se odihnească și să guste din slova dulce a cărților, așa după cum povestea mai tîrziu prietenilor. Pentru el cititul a rămas marea pasiune, la care curînd se va adăuga neastîmpărul de a «umbla» după pești în apa limpede a Arieșului. Pescuitul însemna căutarea sub pietrele din boroaie, un fel de ochiuri de apă mai mari, unde se prind peștii cu mîna și nu rareori făcea adevărate minuni. Cînd ducea peștii acasă, mama era aceea care se minuna mai mult.

Odată, cînd se urcă pe vale în sus, unde apa era mai repede și rece, se întîlni cu un pădurar. Acesta îl urmări în căutările lui, se apropie, așezîndu-se pe iarba de lîngă prundișul riului.

— Ce faci, copile?

— Caut pești.

— Și-i găsești?

Avrămuț scoase din apă un pește mai mare, ținîndu-l cu amîndouă mîinile ca și cînd ar fi dat răspunsul cuvenit. Adăugă:

— Eu așa-i prind, cu mîna.

— Cîți ani ai?

— Nouă.

— Cum te cheamă?

- Avram.
- De unde știi să prinzi pești cu mîna?
- M-a învățat un om de aici de la noi.
- Știi să înoți?
- Da.

Pădurarul nu era din părțile Vidrei și era mai mult venit în inspecție. Cunoștea pe Ianc Alexandru și umblase cu treburi în casa lui. Pe Avrămuț îl cunoscuse acum și-i plăcea copilul cu mișcări sigure și fără frică de a înfrunta valurile apei. Îl chemă să se încălzească la soare.

— Știi că nu e voie să pescuiești?

— Știu.

— Și de ce pescuiești?

Fața copilului se întunecă.

— Acum prind pești pentru un om sărac și bolnav.

Pădurarul îi prinse capul între mîini și-l sărută pe frunte. Din străicuța de piele scoase cîteva cîrlige și ață subțire.

— Știi ce sînt acestea?

— Nu.

Mirarea era mare și se adînci atunci cînd omul de lîngă el legă codița cîrligului cu ață.

— De ce sînt așa de mici? întrebă copilul.

— Cîrligul acesta e destul de mare; sînt și mai mici. Depinde ce pește vrei să prinzi. La Dunăre am văzut cîrlige de oțel groase cît un deget, dar și mici de aproape nu puteai să le vezi. Acolo sînt pescari adevărați...

Pădurarul legă ața de o vergea de alun lungă și subțire și scoase o cutie în care avea fel de fel de momeli.

— Să mergem, Avrămuț.

— Unde să mergem, că aici, în acest boroi, sînt pești și se prind ușor.

— Nu e bine aici, că peștii sînt speriați de om. Colo mai sus, între frunzare, e locul unde te poți ascunde și să lași cîrligul cu momeala în voia valurilor...

Merseră. Avrămuț a văzut ce nu s-a putut gîndi niciodată: omul arunca undița și cu o ușurință de nebănuit a prins unul după altul mai mulți pești.

— Na, acum încearcă și tu!

Avram se ascunse după un stean și aruncă undița în firul apei, cînd simți că i se smulge bățul din mînă. Peștele era prins și-l trase în liniște. Mai pe urmă, mulțumirea a fost și mai mare.

La despărțire pădurarul îi dăruie undița și încă vreo cîteva cîrlige.

PLECAREA LA ȘCOALA DIN ZLATNA

Învățătorul din Vidra a îndemnat pe Ianc Alexandru să-și trimită copilul mai departe la școală, dar tatăl dorea din ce în ce mai mult ca Avrămuț să-i urmeze drumul pe care a ajuns de a fi un om cu stare.

— E deștept, Alexandre, și se merită să te zolești să-l ții în școli.

Iancu se încrunta.

— Domnule învățător, pruncul meu are dragoste pentru carte, dar ce domn să iasă din el? Nu vezi dumitale în ce lume trăim? E greu, domnule învățător, să faci ce nu gîndești și să crezi în ce n-ai văzut.

Se băgă în vorbă vecinul Ghila, acela care i-a adus Iancului cărți să le citească:

— Lasă, vecine, pruncul să meargă la școală mai departe, că drept spune domnul învățător. Are cine să aibă grije de oi și de vite.

— Tu să taci, măi Ghilă, că nu te-o întreat nime!

— Mi-o plîns copilul și m-a rugat să-ți spun, să te rog să faci bine să-l lași...

Moșul Ianc, ajuns la cinzeci de ani, trase pălăria neagră mai pe ochi și umblă cu mîna prin părul capului, că treaba asta nu era ușoară. Să rămînă el singur fără ascultarea copilului, fără dragostea cu care-l înconjura în fiecare zi. Știa el că a învăța carte înseamnă parte, că era cu puțință acest lucru. Se uită în ochii învățătorului, mai pe urmă în ai vecinului:

— Avrămuț să ajungă domn?! Dacă înveți carte numai domn poți fi!

Ghila se bucură nespus de vorbele auzite și că vecinul mai slăbise din ale lui. Se apropie de Alexandru, apucîndu-l de umăr:

— Dacă n-ai vreme, mă duc eu cu pruncul la școală.

— Să te duci tu?

— Eu. Cunosce pe cineva la Zlatna care să mă ajute să înscriu pruncul și o să dormim la neamurile mele...

Așa s-a făcut că Ghila a plecat cu Avrămuț la Zlatna și după cîteva zile ajunse și tatăl de-și văzu feciorul vesel și chipeș cu străicuța plină cu cărți.

— Hai la tata, Avrămuț, să te sărute!

Din ochii bătrînului curseră lacrimi.

— Lasă, tată, nu plînge, că știu eu ce am de făcut.

*

Într-o zi de vacanță veni la casa Iancului un bătrîn să caute pe domnișorul Avrămuț, că are rugăminte către el.

— Ce dorești, moșule? întrebă copilul.

Moșul împreună mîinile în semn de rugăminte.

— Să-mi scrii o scrisoare.

— Să mergem în tîrnaț, s-o scriem la masă.

Se vorbiră, scriseră.

— Cît costă, domnișorule?

— Nimic, moșule.

— Zici nimic. Cum se poate să nu coste nimic.

Iancu se uită în ochii lui, ca și cînd ar fi dorit să citească ceva.

Moșul continuă.

— Nimic! Să te trăiască Dumnezeu și să ajungi om mare după cum ți-i inima. Numai așa să rămii, cum te-am cunoscut: frumos și cu inimă bună către oameni!

DEPARTE, ÎN MUNTE, ÎL AȘTEAPTĂ O FATĂ

Pe atunci, în plină tinerețe, Avram Iancu colinda drumurile să cunoască satele și oamenii. Niciodată nu i se știa pașii de cale, fiindcă, ori se adîncea în văile ascunse cu firicel de apă larg cît palma, ori se depărta spre a cuprinde tot mai mult din cetatea Apusenilor, în inima căreia se născuse. Cu orice zi, cu orice pas, cu orice gînd și faptă, scotea în lume o dorință pe care vroia să o îplinească alături de oamenii lui, pentru oamenii lui, pentru lumina vieții sale și a semenilor. Trecutul și prezentul moților, a muntenilor și cîmpenilor din întreaga Transilvanie îl apăsa în același jug al nefericirii și dacă el, puiul de moț, a ajuns să învețe carte, trebuia să-i dea un rost. «Degeaba m-am făcut domn, se gîndea și spunea, dacă nu pot să împart dreptatea decît după dorința celor puțini, sătui pînă peste cap și fără milă, dacă poporul meu trăiește în amarul sudorii și nu în drepturile pentru care Horea a luptat, frîngîndu-și oasele în roata rușinii unui imperiu...» Cu povara acestor gînduri zbura, în orice zi, cu calul său pe nu se știe al cîtelea drum.

În acea dimineată de vară, cu un an înainte de 1848, străbătea un drum bătătorit de munte, străjuit de brazii ce formau una din marile bogății ale unui popor sărac. Pe cînd valea drumului se lărgea, lăsînd în stînga o poiană cu iarba ca mătasa, se auzi strigat de o voce pe care o cunoștea și îi era dragă. Sări din șa și urcă în fuga mare pe coasta ce ducea la «Butuci». În cîteva minute se afla în fața prietenei sale, o învățătoare, tînără ca și el.

— Bine te-am găsit, Elena, dar ce cauți în pustietatea asta a butucilor?

— Le țin de urît; altcum te așteptam pe tine, drept să-ți spun. Mă gîndeam că ai putea să treci și pe aici.

Se priviră îndelung. Elena continuă:

— Înainte de vacanță, am vorbit elevilor despre numele tău, despre gîndurile tale. Mă ascultau cu nesaț și cînd am scăpat o lacrimă, ei au început să plîngă. Unul mai mărișor a zis: «De ce nu vine domnul și pe la noi?». «Are să vină», am răspuns eu. Și de atunci mă întrebă mereu: «Cînd are să vină domnul, să-l cunoaștem și noi?»

Avram Iancu oftă, întoarse fața privind parcă la culmea unui munte, dincolo de ea, la alte culmi învăluite într-o ceață albastră. Sărută mîna Elenei.

— Odată și odată am să vin și atunci am să stau de vorbă cu toți copiii și părinții lor, cu toate stîncile și pădurile, cu apa și soarele, cu tot ce se mișcă și nu se mișcă pe acest pămînt. Așa să le spui, că am să vin, negreșit am să vin. Este o chemare care mă așteaptă și trebuie să-i răspund.

— Am să le spun cuvintele tale, să se bucure, săracuții. Se așezară în iarba mare, cu firul subțire și frunza pufoasă,

ici-colo brodată cu flori în toate culorile. Elena îi apucă capul între mâinile sale, îi netezi părul cu palmele. Soarele se ridica la ceasurile prînzului.

— Îmi pare bine că te-am întîlnit, altcum te căutam acasă. Doream să mai vorbim în grădinița ta frumoasă, așezați pe scaunul de mestecăn. De multe ori mi-am amintit de el...

— Și eu de tine.

— Și de bujorii aceia roșii ca focul.

— Și de fluierul tău.

— Și de cîinele care se lingusea la picioarele noastre.

— Și eu de calul tău înțelept ca un om...

La auzul acestor din urmă cuvinte, Iancu fluieră într-un anumit fel; calul se apropie în galop. Se opri în fața lor, întinse gîtul și ciuli urechile. Stătu așa o vreme, apoi reveni la poziția normală în semn că nu există nici-un pericol. Stăpînul îi întinse o bucătică de pîine, pe care a scos-o din desaga legată de șa. La un alt semn, calul se ridică în două picioare, dînd din cap mulțumit, apoi își căută din nou hrana prin apropiere.

— Îl pregătesc pentru luptă. Calul este ascultător, dovînd de mai multe ori că nu-i este frică de nimic. În iarnă a înfruntat o haită flămîndă de lupi...

Elena luă mâinile Iancului în mâinile ei. Privirile lor erau un adevăr care însemna prietenie adevărată.

Tînăra învățătoare sparse tăcerea:

— Te-am visat, Avrame. Visul m-a neliniștit și mi-i frică de situația ta. Oamenii sînt răi, răi de tot în această lume în care ne aflăm...

Iancu interveni:

— Dar nu toți oamenii sînt la fel. De cine mi-i frică, mă apăr. Cei mulți sînt buni și de atîta bunătate sufăr. Au nevoie de ceea ce a făcut Horea și ortacii lui.

— Vezi să nu fii omorît într-o zi. Tu știi mai bine ca mine că autoritățile sînt nemiloase ca și legile.

Omul cu ochi de viorele rîse:

— Le cunosc eu bine; de aceea am învățat să le cunosc, să fiu de folos semenilor, să-i apăr. Altcum, moartea mea nu va însemna nimic față de ce trebuie să se întîmple. Este nevoie de o scînteie și focul se va aprinde în toți munții. Și eu am visat și visez că un adevăr va triumfa, așa cum triumfă brazii în această pădure. Legile lor au mai fost stropite cu sînge care le-a vătămat duritatea.

Vîntul clătina ușor frunzele copacilor și ierburile din jur. Elena sărută pe frunte cel mai dorit om, ochii i se umeziră.

— În grele gînduri ți-ai închis inima. Și eu sînt alături de tine, dar mi-i frică că drumul tău va fi sfîrșit într-o zi. Avram Iancu este urmărit, așa să știi!

El îi luă mîna dreaptă și o ridică în sus.

— Soarele îmi va lumina calea pe care am pornit, păstrîndu-mi jurămîntul luat în clipe grele.

I-a luat apoi mîna stîngă, așezînd-o în iarba moale.

— Pămîntul acesta va deschide drumul cel mai drept spre luptă și va fi rătăcitor pentru dușmani, așa să știi. Nu am uitat cuvintele spuse de baronul Dionisie Kemeny în anul trecut la Cluj: «Nici chiar acel pămînt de trei coți, care va acoperi trupurile iobagilor după moarte, nu este proprietatea lor...» Cînd am auzit aceste vorbe era să înnnebunesc, să fac orice, dar m-am stăpînit.

- Cred.
- Sîmbătă să-ți aduni copiii la școală.
- O să vii?
- Da.
- O să le spun chiar azi. Ce bine va fi atunci!

Vîntul își înteeți fuga și cîțiva norișori apărură pe bolta cerului. În depărtare se auziră tunete. Cei doi priveau, ascultau. Se pregătiră de plecare, fiecare către locul lui. Se dezlipiră greu de poiană.

Elena strigă:

— Să te gîndești bine la ce ți-am spus!

Vocea Iancului răspunse:

— M-am gîndit; știu prea bine ce am de făcut!

CHEMAREA TULNICELOR

Satului Biharia i se spunea pînă nu de mult Iarba Rea. Nu se știe de ce străbunii i-or fi pus acest nume, că iarba și fînăturile de pe dealurile Munților Apuseni și mai ales ce țin de Curcubăta Mare, sînt tare bune pentru hrana animalelor. S-ar zice că acest nume vine de la sărăcia vieții ce-o duceau oamenii munților sub stăpîniri străine, că nu de puține ori s-au ridicat la luptă. Revoluția a început de aici din inima pietrei, căci răutățile erau prea mari și omul rabdă cît rabdă, apoi, cînd își iese din fire, pornește pe viață și pe moarte la luptă.

Se știe că Avram Iancu a chemat moții la luptă prin glasul tulnicelor, așa cum se făcea în părțile acelea.

Tulnicașii aveau locuri anume de unde să trimită semnul chemării. Oamenii din satul Biharia, Tîrsa și altele se chemau de pe dealul cu numele Tarnița. În preajma revoluției s-au făcut mai multe încercări, să se vadă cîți luptători se adună și în cît timp. În Tarnița se ajungea, așa după cum au mărturisit bătrînii, în jumătate de oră, dacă nu și mai puțin. Nu era bărbat să nu fi mers cum putea: pe jos ori călare. Numai un semn de făcea Iancu, toată suflarea era gata de luptă să apere munții. Dar nu numai pe Tarnița se adunau moții la chemarea tulnicelor, ci și la Dealul Muncelului către Cîmpeni și în Dealul Mare de lîngă Arieșeni. Și locuri erau mai multe.

Atunci cînd oamenii erau adunați li se vorbea despre ce au să facă și se pregăteau să mînuiască «armele» făcute de ei, că aici nu exista armată, ca în alte părți.

Avram Iancu întreba:

— Sînteți gata de luptă, oameni buni?

Toți răspundeau într-un glas:

— Gata!

— Cine nu vrea să lupte, să spună, că nu-i nici un bai. Nu răspundea nimeni.

— Toată lumea vrea să înfrunte dușmanul cu armele pe care le avem?

— Da!

— Atunci e bine. Moții vor învinge, așa cum a învins poporul întotdeauna. Dușmanul trebuie să știe de mînia celor asupriți și ținuți în sărăcie în locuri bogate. Puști avem puține, dar avem destule securi, furci și coase. Lupta trebuie dusă în așa fel încît armele lor să nu însemne nimic. Căpitani mei știu locurile ascunse unde dușmanul poate fi zdrobit și cu armele și munițiile capturate să luptăm mai departe. Nici un om, chiar dacă va fi dus la spînzurătoare, să nu spună ce avem și ce nu avem. Numai așa dreptatea noastră va fi cîștig și biruință...

Mai mulți dintre cei de față au cerut să fie cuprinși în oaste iar printre ei erau și tineri care au muncit la rosturile pădurilor, care cunosc dealurile și văile. Iancu a răspuns:

— Ei trebuie pregătiți ca ajutoare, dar să mai rămînă în sate să ajute femeile la muncă și să le apere de răutăți. Le-o veni și lor timpul, ca și nouă.

Multe pregătiri au fost conduse chiar de Avram Iancu.

— Îmi place cum deprindeți meșteșugul luptei, frații mei. Acest lucru înseamnă bine.

Unul din luptători se prezintă în fața Iancului.

— Să ne lăsați să facem tunuri de lemn, să fim mai tari, că și tunurile pe care le-om face noi or fi bune.

Avram Iancu se bucură.

— Să facem, dar cine se pricepe să le facă?

— Noi, strigară mai multe voci.

— Atunci să se facă tunuri...

Armata dușmană prăda, ardea și omora tot ce întâlnea în cale. Moții au așteptat-o în vale, pregătind lupta așa după cum a glăsuț Iancu. O zi și o noapte nu a dormit nimeni. Iscoadele aduceau vești din ce în ce mai proaste, dar nimeni nu a dat înapoi. Pe la amiază drumul era plin de căruțe, iar soldații mergeau călări și pe jos. Ofițerii au dat ordin pentru mîncare și odihnă. Cînd se credeau în liniște și siguranță, moții au început atacul. Copacii cădeau rînd pe rînd, închi-zînd strîmtoarea și lupta față în față a devenit o grea încercare de apărare pentru cei veniți pe meleaguri străine. Pînă către miezul nopții, armata dușmană a fost zdrobită și numai acei care au avut timp fugiră și scăpară cu viață.

Aici, la Valea Dosului din împrejurimile Abrudului, a avut loc una din luptele mari ale moților în revoluția de la 1848.

CĂPITAN ÎN ARMATA IANCU

Pe vremea cînd nu se stinsese jarul revoluției de la 1848, în cătunul Drăgușești trăia un om care se chema Nicolae Fofoi zis Colțu, fost căpitan în armata lui Avram Iancu. Se zice că acest sătean, mare de statură și foarte puternic, era cel mai viteaz om din Munții Apuseni.

În timpul revoluției l-a cunoscut pe Nicolae a Poganului din Vidra și au meșterit împreună tunuri de cireș, tot așa de bune ca și cele de fier, că erau pricepuți în lucrul lemnului, că doar toată viața au lucrat la pădure. În timp ce lucrau, a trecut pe acolo Crăișorul care s-a mirat de ce le pot mîinile.

— Așa, feciori! Oamenii împăratului fac tunuri din oțeluri în fabrici, iar moții mei din lemn sub cerul liber!

Cei doi își scoaseră căciulile.

— Bune or fi și astea, răspunse Nicolae cel de la Vidra.

— Măria-Ta, le facem să biruim, că trebuie să biruim o dată și o dată, adăugă Fofoi.

— Lemn de cireș este destul, nu sînt greu de făcut. Tunul acesta l-am început alaltăieri, adăugă primul.

Iancu cercetă micul atelier din pădure, tunurile care erau terminate și legate în fier. Ochii îi scăpărau de fericire.

— Sînt bune! Mai bune decît tunurile împăratului și a o sută de împărați la un loc! Și ne trebuiesc multe. N-ar fi rău dacă am avea cîte unul pentru fiecare dușman!

— O să facem cîte trebuie, Măria-Ta.

Iancu se socoti în gîndurile lui.

— De azi înainte, tu Fofoi și tu Poganule sînteți căpitani în

armata revoluției! Cu atît o fi mai tare și mai vitează!

Cei doi se uitară unul la altul, bucuroși.

— Așa e bine! a mai zis Iancu.

Învățat cu meșteșugul luptei în armata moșilor, Nicolae Fofoi-Colțu a condus o bătălie la Părăul Groșului, învingînd oamenii autorităților ce se îndreptau pe căi ascunse spre Cîmpeni. Numai o mînă de bărbați au făcut față unui puhoi de cătane înarmate. Fofoi, care cunoștea locurile, se duse în luptă cu toată forța și numai după cîteva ceasuri îi făcu una cu pămîntul pe dușmani.

— Am învins fraților! a strigat în gura mare Fofoi. Trăiască Avram Iancu!

— Trăiască! au răspuns într-un glas ortacii.

Dar mai adăugară:

— Trăiască și căpitanul nostru Nicolae Fofoi!

— Să mai poftească dușmanul pe drumurile noastre de pădure, că le dăm noi plata!

— Să poftească!...

Fofoi a devenit un om cunoscut de popor, că la o vreme a fost ales primarul fostei comune Brusturi chiar dacă nu știa prea multă carte. Ținea socoteala dărilor și a plăților, însemnînd cu cuțitul în lemn de brad.

Nicolae Fofoi-Colțu a murit de adînci bătrînețe în cătunul în care s-a născut și care poartă numele de Fofoiiești.

Despre el, ne-au rămas vorbele pe care le-ar fi spus Avram Iancu.

— A fost un om drept, puternic, credincios.

GLASUL IANCULUI

Pe cînd revoluția era în plină desfășurare și se dădeau lupte crîncene cu multe jertfe omenești, o femeie a cerut să vorbească cu domnul Avram Iancu. Este primită la Cartierul general din Cîmpeni.

— Să mă luați să lupt alături de bărbat și de cei doi feciori pe care-i am, mîndri ca două flori. Și eu pot lupta, haba-s femeie!

— De unde ești, mama noastră? zise Crăișorul.

— Din Luncșoara. Am venit peste munți călare pe un căluț orb.

— Drum lung și primejdios...

După ce Iancu o întrebă care este bărbatul și care sînt feciorii, îi răspunse cu vorbă bună:

— Locul bărbaților este să lupte pentru dreptate și neam, iar locul femeilor să aibă grija caselor și a pămînturilor. Armata are nevoie de mîncare și haine. Pămîntul trebuie muncit și copiii crescuți.

Femeia plînsese. Tare ar fi dorit să lupte cot la cot cu bărbatul și feciorii, să se răzbune și ea pe nedreptățile ce erau.

— Nu mai plînge, mama mea, și să ai grijă de căluț și de drumul pe care îl faci către casă.

Femeia plecă bucuroasă că a auzit glasul Iancului cu vorbe înțelepte.

*

Se mai povestește în popor că un om cu familia lui nu mai putu să biruie nedreptățile și nu mai putu răbda așuprirea ce se abătu în urma judecăților cu domnia că:

Răul cînd s-abate,
Greu se poate scoate...

Femeia îi zise bărbatului:

— Măi Pascule, hai să ne luăm copiii și ce mai putem, și să ne ducem în lumea mare, că ne-om găsi un loc unde să ne așezăm și să scăpăm de toate relele.

Ochii bărbatului scînteiară de durere, fața i se întunecă de sudoarea amărăciunii. Nu mai auzise vorbe ca astea! Cum să plece în lume cu atîția copii, cum să se despartă de ce a trudit? Se răsti la femeie:

— Tu ești nebună! Cum să ne ducem și unde? Să ne lăsăm căsuța și grădina? Pe-a cui samă ne ducem?

— Pe sama mîinilor noastre, că și așa, dacă vindem, tot nu ne ajunge să plătim judecata...

Mai gîndiră și vorbiră, și într-o noapte o luară pe drumul Crișului, ce duce către Brad. După ce trecură de Hălmagiu, în dreptul satului Ocișor, se întîlniră cu Avram Iancu.

— Unde mergeți, frații mei?

Se opriră și nu răspunseră nimic, că nu-l cunoscuseră dintr-un început pe Crăișor. Acesta adăugă:

— Om bun vă întreabă unde mergeți!

Bărbatului i se luminează fața.

— În lume, domnule Iancu, în pămînturile necunoscute, să ne căutăm și noi un loc, ca să putem trăi ca oamenii. Ne lăsarăm casa, grădina și crucile părinților, că ne-am săturat de traiul ce-l dusăram.

Avram Iancu îi pofti să se așeze pe iarba moale dintr-o dîmbă, că acolo era loc mai ferit să vorbească și să știe toată povestea. După ce se dumiri la ce trebuia să afle, îi pofti pe

toți să facă cale întoarsă pînă la curtea administratorului de domnie. Cînd ajunse, Iancu bătu la poartă cu bîta lui de alun și rugă pe una din slugi să-și cheme stăpînul. Acesta veni.

— Cine mă caută?

— Noi, ce ne vezi, răspunse Iancu.

— Și ce vă trebuie?

— Să stăm o țiră de vorbă.

— De vorbă?

Curteanul recunoscă pe omul cu pricina judecăților. Făcu semn să vină o slugă.

— Toadere, adu cîinii să alungăm acești neisprăviți.

Iancu desfăcu tunică să i se vadă pistoalele din șerpar, apoi zise:

— Mai încet cu cîinii, domnule administrator, că dacă-i vorba pînă acolo, tu o să ne alungi așa cum vrei și noi o să te alungăm cum vom putea. Dar pînă una-alta să spui ce-ți datorează acest om și cît? Cel din curte își dădu seama cu cine stă de vorbă și se mai domoli.

— A furat lemne din pădure și judecata a spus cît.

Crăișorul se încruntă.

— N-a furat, ci a luat să-și încălzească copilașii pe timp de iarnă. Dacă ți-a fost muncitor, ce i-ai dat ca să te poată plăti?

Administratorul se încurcă.

— N-are să-ți plătească nimic și pe deasupra să vă înțelegeți cît e plata zilelor pierdute pe la judecăți. Tu, Pascule, să te duci acasă și să ceri să ți se deie de lucru cu plată...

Așa făcu Avram Iancu dreptatea cea mare și se auzi în toate părțile, de se mai știe și azi.

Într-una din seri, după ce terminară cu apropiatul lemnului de le tăiară pe drumul de țară și duseră caii la colibele lor, se adunară în jurul focului de vreascuri, să mănânce și să vorbească.

— Mă, dar bine mă mai dor oasele!

— Trage vremea a ploaie.

— O fi bună și ploaia.

Ilioc se așeză pe spate în frunze moi cu capul pe un butuș de tei. Oftă.

— Porniră vremuri grele în munți.

Se făcu tăcere după vorbele celui mai bătrîn, Ilioc. Ștefan scoase o țiră de clisă rîncedă de pe fundul străicuței și o înfipse în frigarea de alun; celălalt, Doana, trase jar să încălzească bucata de mălai, apoi sparse tăcerea:

— Așa ne știm, cu vremuri grele de cînd trăim și nici părinții noștri n-au cunoscut mai bune. Moșoiu a haiducit mai toată viața, fugărit de nobili și ținut o vreme în lanțuri la închisorile din Dezna.

Ilioc strînse pumnii cu ciudă.

— Se vorbește de revoluție ca pe timpul lui Horea. Așa am auzit în piață la Gurahonț.

Ioan Doana se întoarse cu spatele la flacăra focului.

— Măi ortaci, să mergem acasă, că nu-i a bine. Domnul a plecat la Viena de mai bine de două luni și nu s-a mai întors. Un semn e și treaba asta. Ce zici, Ștefane?

Cel întrebat scrișni din dinți.

— Ce să zic? Stau și mă gîndesc o țiră.

Ștefan Guia, om cu puțină știință de carte, umblat cu te miri ce pe la orașe, în felul lui vorbea puțin, dar și cînd vorbea, știa ce. Împinse căciula către spate de i se văzu fruntea albă ca varul.

— Hm! Ar trebui să luptăm și noi, să alungăm domnii de prin părțile noastre. Sărăcia e și la noi ca și la moți și pretutindeni unde-i stăpîn împăratul. Au venit solii de la Hălma-giu să cheme bărbați la luptă, care or vrea. Tu ce zici, Iliocule?

Acesta tresări ca dintr-un vis, luminîndu-și ochii în bătaia flăcării.

— Odată și odată tot trebuia să ne vină vremea să știm pentru ce trăim și zolim. Eu zic să mergem acolo unde ne cheamă și unde e nevoie de noi...

Nu peste mult timp cei trei, veniți din pădurile Zimbrului, se aflau în armata Iancului. În timpul revoluției luptau cu armele în mînă la Tălagiu, Guravăii și Rostoci, unde exista un important centru de apărare spre Valea Tăcășelelor și drumul de către Crișul Alb, pe lîngă locul carierelor de piatră de azi. Nici un vrăjmaș venit dinspre cîmpie nu a putut să se strecoare spre «Țara Hălmagiului», că la Tălagiu se dădeau lupte grele și inamicul avea pierderi mari în oameni și armament.

La una din aceste lupte a participat și Avram Iancu, care venise de dimineată călare pe un armăsar negru, cînd oastea de aici îl aștepta cu nerăbdare. A fost primit cu urale:

«Trăiască domnul nostru Avram Iancu!»

«Trăiască Revoluția!»

Iancu a răspuns cu simplitatea lui de moț:

— Să trăiască și puii de lei de la Tălagiu! Să trăiască toți

cei ce au apărat pământul sfânt de puhoaietele dușmane!...

Cercetașii, ce li se spuneau iscoade, au fost trimise în recunoaștere.

În poiana de sub Stean s-a odihnit Crăișorul împreună cu apărătorii, vorbindu-se despre una și alta. Tare s-a bucurat Avram Iancu când a auzit că mulți luptători sînt din satele de pe Valea Crișului Alb.

— Glasul revoluției s-a întins și puterea lui înseamnă victorie! Oamenii vor trăi liberi ca păsările cerului și fără povara de care au avut grijă domnii să o statornicească de veacuri și veacuri.

Nu trecuse bine de amiază și una din iscoade aduse vestea că armata dușmană se apropie de satul Guravăii, venind din direcția Gurahonț.

— Sînt cîtă frunză și iarbă, mai zise cel de pe cal.

— Să fie! răspunse Crăișorul.

Iancu ceru să se apere cele două drumuri de înaintare: cel de pe Valea Tăcășelelor și de pe marginea Crișului, fiindcă nu se știa pe care din ele va merge dușmanul. Atacul urma să se facă din față și din spate, făcîndu-se o întăritură și la mijlocul dintre cele două drumuri. În puțin timp fiecare om era la locul lui.

Armata dușmană înainta. Primii călăreți trecură către Valea Tăcășelelor și se pierdură pe drumul strîmt șerpuind printre arini, plop și mesteceni. Unul din călăreți se întoarse, făcînd semn de liberă trecere coloanei. Începu să se audă tot mai deslușit tropot de cai, scîrțîit de roți și ordine scurte. Pe cînd coloana se afla intrată în vale, un cîntec de doină anunță începerea bătăliei. Toate căile fură curmate de oastea

aceluia ce cerea dreptate pentru românii din Ardeal: în faţă se ridică un stăvilar cu cei mai buni apărători, în spate o coloană de atac pe mai multe rînduri, iar pe margini, ca nişte ziduri vii, oamenii Crăişorului aşteptau pe acei ce încercau să fugă.

Glasul Iancului se auzi puternic, răsunînd toate pădurile ca într-un cor:

— Pe ei, ortacii mei!

În scurt timp toată coloana fu prinsă ca într-o menghină.

Iancu, călare pe armăsarul negru, alături de alţi călăreţi, atacă din faţă, forţînd duşmanul să intre în mlaştina de lîngă vale; cei din spate capturară arme şi muniţii deschizînd foc şi forţînd ca o parte din armată să se deplaseze în stînga. Lupta a fost crîncenă. Duşmanii, care mai rămăseseră cu viaţă, au reuşit să fugă pe valea Crişului în jos, urmăriţi de oamenii Iancului pînă aproape de satul Baltele.

— Aşa, ortacii mei, aşa se cîştigă lupta!

Glasul Crăişorului era dulce ca mierea, iar luptătorii mulţumiţi de cîştigul bătăliei.

— Am biruit! strigară toţi.

Avram Iancu era mulţumit:

— Am biruit şi o să mai biruim!

La o vreme, Ştefan Guia cu ortacii s-au întors acasă în satul lor Roşia. A adus cu sine lancea, în formă de furcă cu două coarne, cu care luptase, păstrînd-o ascunsă în peretele grajdului, ca amintire de la marea bătălie de la Tăcăşele. Înainte de moarte, în anul 1877, a spus familiei sale:

— Să păstraţi cu cinste această armă cu care am luptat în revoluţia Iancului. Cu ea am căutat dreptatea chiar dacă

n-am apucat-o. Crăişorul a spus că odată ea va veni...

Lancea a fost păstrată mai pe departe cu mare grijă şi scoasă la iveală după Unirea Transilvaniei cu Ţara Românească, cînd i s-a spus povestea. Astăzi face parte din rîndul obiectelor de muzeu.

BĂTAIA DE LA MĂGULICEA-OCIULUI

Cînd avea vreme, acasă, în cîmp ori la pădure, Iovu Bărăştean ne povestea întîmplări de tot felul, aducînd vorba mai întotdeauna de anii tinereţii lui, de cum a fost în revoluţia la care a participat.

Purta coade şi chici ca femeile, că avea părul lung pe spate. Îi lucea părul în bătaia soarelui ca aurul căci îl ungea cu unt ca să se întărească.

— Ehe, era cît p-aci să ne răzbească duşmanii la Măgulicea-Ociului, că ei erau cîtă frunză şi iarbă şi aveau arme să tot te sperii şi să fugi. Noi ce aveam? Arme de-ale noastre: furci, coase, securi, pietre şi ce-am mai putut primi de captură. Avuse grijă domnul Iancu să ne trimită şi puşti, dar tot puţine erau. Cînd nu mai puturăm, se duseră iscoadele noastre să ceară ajutor şi noi, cei rămaşi, ţinurăm piept să nu lăsăm din ce-i al nostru. Se întoarseră iscoadele şi la o vreme numai ce veniră moaţe de la Bulzeştii de Sus, călări pe cai, aducînd care ce puteau: coase, furci cu două coarne făcute în covăcii, topoare. Ba mai aduseră şi nişte puşti şi să fi văzut pe urmă

cum zburau capetele luptașilor ce nu cunoșteau locurile noastre! Ehe, atîția muriră atunci că trei zile am săpat o groapă ca să încapă toți. Cîți au rămas în viață dintre dușmani fugiră pe drumul Crișului în jos, unul cîte unul, să nu-i prindă nimeni. Nu după multă vreme veni Avram Iancu cu trecere către Hălmagiu, oprindu-se în tabăra noastră.

Ne grăi:

— Biruim peste tot, că lupta-i chemarea inimii. Ați biruit și aici în pădurea din Dealul Buhei. Să trăiți cu toți și în numele revoluției vă mulțumesc!

Noi povestirăm Iancului toate cele rele și cum veniră moaștele de la Bulzeștii de Sus cu arme și luptară alături de bărbați.

— Femei vrednice și luptătoare iscusite. Nu mai erau bărbați ca să vină de ajutor și veniră ele, adăugă Crăișorul îndurerat. Acum o să mergem la Hălmagiu, că și acolo avem o treabă tot ca și asta de mare...

După bătălia de la Băgulicea-Ociului răsufiarăm o țiră ușurați, vorba cîntecului:

Mulțumesc secure, coasă
Că-mi ține sufletu-n oasă;
Mulțumesc coasă, secure
Că văd casă și pădure;
Mulțumesc codri și văi
Că scăpară pruncii mei...

Dar nu trecu multă vreme și pe cînd ne aflam în munți, iar veniră dușmanii și găsi satul nostru Lunca fără apărare. I-au dat foc pînă a ars și ultima casă, pe urmă au tăiat malul Crișului, lăsînd apa să spele vatra satului, în semn de răzbu-

nare pentru pierderile în bătaia de la Dealul Măgulicea-Ociului. Abia putură să scape femeile și pruncii și vitele, de fugiră în pădurile cele mari, cu jalea și spaima.

Așa a fost în vremurile vechi, pe timpul revoluției și așa vă spun și vouă, zicea bunicul meu Iovu Dărăștean, luptător în oastea Iancului pentru binele oamenilor, pentru apărarea pământului sfânt.

ÎN VALEA CĂIANULUI

Iscoadele aduseră vești. Armata dușmană se afla la o distanță mai mare, urmînd să se îndrepte spre Valea Căianului. Prin aceasta se afla drumul cel mai scurt între părțile Crișului Alb și așezările din munți, apărate cu sfințenie de moți. După ce a primit toate știrile, conducătorul Avram Iancu ceru luptătorilor să se adune în Poiana Ursului, loc mai deschis ce ținea de «despicătura» Căianului, vale cînd dreaptă ca o linie, cînd aflată între ziduri frînte de piatră, abundente în vegetație, prin care se scurgea un drumeag nu mai lat de doi pași.

Tînărul Iancu, de douăzeci și patru de ani, își găsi loc în fața adunării, încadrat de căpitani destoinici. Glasul lui se lăsă ca un fulger:

— Ne așteaptă una din bătăliile grele, cînd fiecare dintre noi cunoaște aceste locuri de pădure mai bine decît toți năvălitorii la un loc. De ea va depinde viața ori moartea noastră...

Se auzi tropot de cal. Una dintre iscoade se apropie, aducînd un ostaș din tabăra dușmană.

— L-am prins, Măria-Ta, pe cînd se furișa spre locurile noastre.

— Îți mulțumesc, feciorule.

— Acum pot pleca la locul meu?

— Poți, dar fii cu mare băgare de seamă. Se apropie ceasul cînd nu se știe pentru cine va bate clopotele.

Feciorul-iscoadă completă:

— Vor bate și încă cum vor bate, Măria-Ta!

Din nou tropot de cal și călărețul se pierdu pe una din cărările codrului. Prizonierului i se dezlegară mîinile și picioarele.

— Nu te vom omori, i se spuse în limba lui. Ești om ca și noi, dar ne desparte numai un singur lucru: tu lupți, dar nu știi pentru ce; pe noi nevoia ne-a trimis la luptă.

Acel liber acum ceru apă. I se aduse un ulcior. Rana de la mîna i-a fost înfășurată în pînză albă și moale.

Iancu îl întrebă:

— Vrei să ne vorbești?

Prizonierul închise ochii, cufundîndu-se în gîndurile lui. Se ridică apoi în poziție de drepti.

— Ce vreți să știți de la mine?

— Ceea ce ar putea să ajute un popor. Ne știi cine sîntem și ce vrem.

— Vă cunosc prea bine, am umblat pe aceste locuri, domnule Avram Iancu...

Ce a urmat e lesne de înțeles. Oastea Iancului se pregătea intens, pînă la cele mai mici amănunte. Moții se retraseră în

valea lungă, bogată în păduri de fag. Cele două tunuri au fost așezate după un plan anume: unul în partea de sus, iar altul în partea de jos a văii. La mijloc se tăiau copacii în așa fel, încât să fie răsturnați foarte ușor când dușmanii vor ajunge în dreptul lor.

— Să-i lăsăm să treacă pînă or trece cît trebuie, spuse unul din căpitani.

Ilisie, bătrînul, se scărpină în cap.

— Pînă unde o fi trecerea asta?

Se socotiră. Ochii Iancului scăldau întreaga spintecătură de pămînt de la această poartă a Apusenilor.

— Cît să fie de la mesteceni pînă la boroi¹?

Ilisie știa:

— Mai bine de două mii de pași.

— Calea e destulă să intre toți.

— Loc destul, apreciară și ceilalți.

Iancu încălecă cutreierînd fiecare loc de pregătire a luptei.

— Cum merge cu tăiatul copacilor, puii mei?

— Destul de greu, nu avem fierăstraie cîte ar trebui.

— Avem în schimb vreme destulă. Să vină ajutoare, să nu vă obosiți prea tare.

La mesteceni, tunul era ascuns între rugi și frunzare. Tunarii îi ștergeau țeava.

— Aveți de toate?

— Avem.

— Știți cînd să trageți?

— Știm, domnule Iancu.

— Grijă, să nu vă simtă, că e mare bai!

¹ Boroi = ochi de apă.

În cîteva clipe, Avram Iancu ajunse la iscoada din vîrful dealului.

— Ce se mai vede, fătul meu?

— Ce s-a văzut și pînă acum: odihnesc.

— Lasă-i să odihnească în pace.

La tunul de jos, oșteanul Rada fumega o pipă. Ceilalți doi tunari dormeau.

— La voi e bine?

— Bine.

Seara s-a mîncat în cîntecul păsărilor de codru; pe urmă, cu schimbul, oamenii au și dormit.

Către dimineață, la primii zori de zi, iscoadele au observat o lungă coloană ce înainta către Valea Căianului. Un glas de fluier și-a îndreptat doina la oamenii de apărare. Totul era așa cum se cere unei bune primiri cînd e vorba de luptă. Încă un glas de fluier și pădurea se afla în liniștea ei. Dușmanii înaintau primind ordine scurte. Iscoadele lor trecură netulburate. Urmă grosul: cătane, căruțe, tunuri. Se auzi o bubuitură sus, un răspuns jos și începură să cadă copacii către fundul văii, prinzînd totul ca într-o copaie. Lupta a fost simplă, nespus de scurtă. Glasul Iancului umplea lumea de bucurie:

— Pe ei, nici-un om de-al nostru să nu piară!

S-a cîștigat încă o luptă, una din cele multe, vorba cîntecului:

Pe Valea Căianului

Cîntă moții Iancului

Că dușmani au biruit...

CU INIMA BUNĂ

În acea dimineață de toamnă cu aburul ce se înălța în piclă luminată de soare, Avram Iancu cobora, în Țasul ușor al calului, dealurile de sub muntele Găina, pe un drumeag semănînd mai mult a cărare. Pe cînd vorbea cu ortacii din partea aceasta de munți, în tovărășia cărora se afla, se auzi o voce de femeie. Iancu făcu un semn și se opriră. Ascultînd se uitară în toate părțile, dar nu observară nimic. Vocea se mai auzi încă o dată și călăuza arătă cu mîna către un loc ce se ascundea în mijlocul pădurilor.

— Acolo e o casă. Glasul ce se auzi este al bătrînei Maria, de-i muri bărbatul în luptele din Valea Groșului, iar feciorul e și acum în oaste.

Oprirea a fost scurtă și călăreții se îndreptară către locul cu pricina. Într-o înfundătură de poiană se afla o căsuță de lemn de gorun cioplit, cu o odăiță și tîrnat. Le ieși în cale bătrîna, întrebîndu-i:

— Cunoașteți voi pe feciorul meu, de-l cheamă Vasilie a lui Petru Pădurarul?

— Îl cunosc, răspunse călăuza.

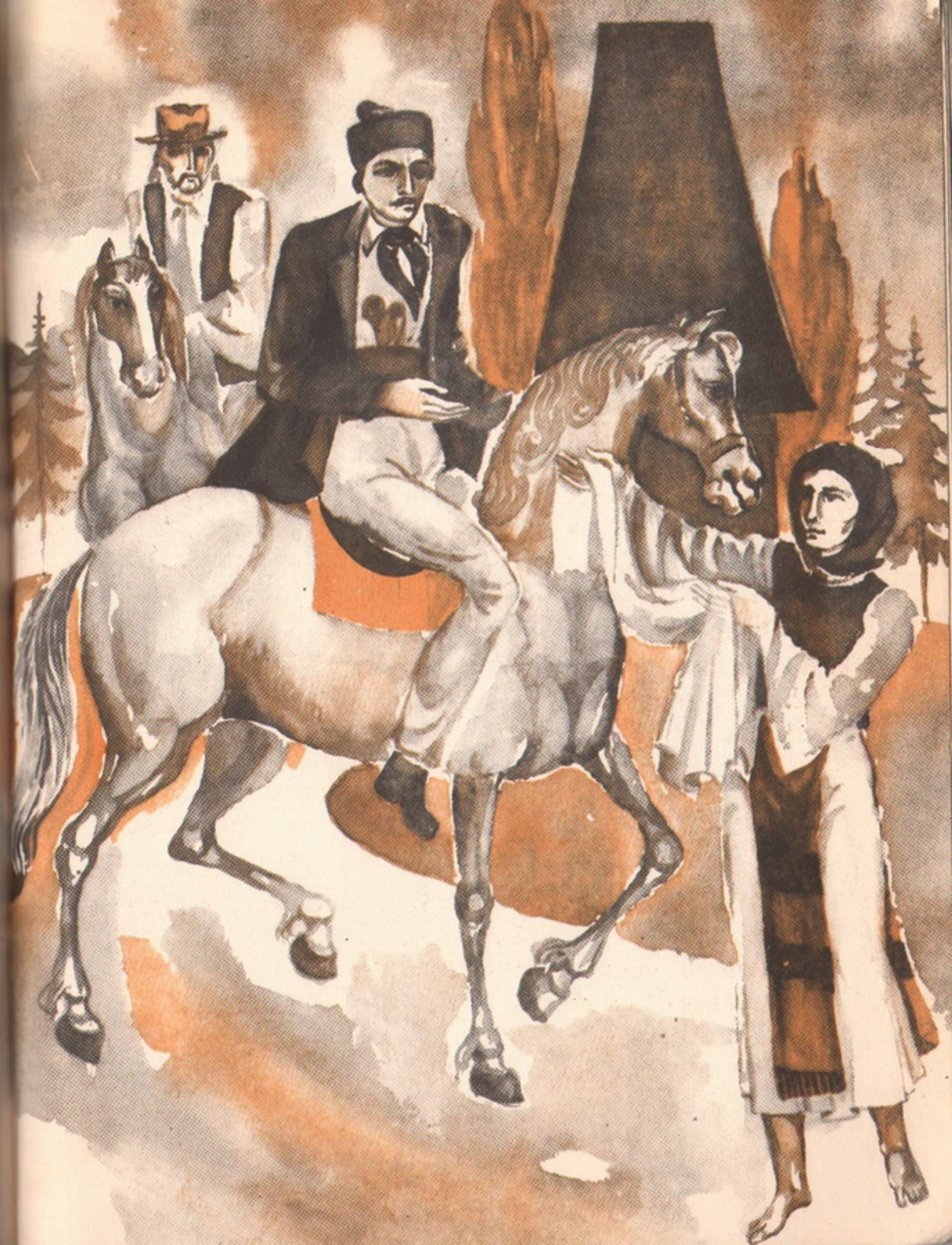
— Dar tu cine ești?

— Om bun, Mărie, cu stat în cealaltă vale, în Brusturi. Mă cheamă Ion a lui Sabin.

— Atunci placați¹ în casă.

Descălecară și cerură să fie lăsați să se odihnească pe iarba moale.

¹ Poftim (reg.)

— Știu eu, căsuța noastră-i mică și nu vă place în locul strîmtorat. Noi am trăit și așa în ea, că alta mai mare nu ne-am putut face. Mai avem un grajd la Groapă în pădure, unde ne ținem bieteile vite, toată averea. Acumu-s singure de capul lor, numai să nu deie ursul de ele, că paguba-i gata. Și ce fac eu biata de mine?...

Odihna călătorilor era binevenită. Mama lui Vasilie a lui Pătru Pădurarul intră în odăița cu tavanul jos și grindă groasă. Aduse o străicuță.

— Să-i duceți feciorului haine de schimb ce rămase de la bărbatul meu de pică în bătaie.

Pe fața ei de văduvă și mamă se prelinse un surîs de femeie dîrză, scăpînd un oftat scurt. Se mai întoarse în odăiță și aduse o ștergură din pînză albă cu lucrătură și ciucuri la cele două capete. Se apropie de călăuză, cătînd în ochii lui:

— De-l întîlniți pe domnul nostru Avram Iancu să-i dați acest dar și să-i spuneți că așa a dorit bărbatul meu.

La auzul acestor vorbe, Iancu se sculă de pe iarbă și întinse mîinile primind ștergura nespus de frumoasă. La capete avea un însemn de steag reprezentînd trei culori: roșu, galben și albastru. După ce sărută mîinile femeii, spuse:

— Darul a ajuns chiar în mîinile Iancului!

Moța privi la tînărul ce-l avea în față.

— Dumneata ești domnul nostru cu adevărat?

— Nu știu ce «domn» aș putea să fiu, dar mă numesc Avram Iancu de la Vidra de pe Arieș, nepotul lui Horea cu sînge de luptător pentru dreptate.

— Tînăr ca feciorul meu! N-am să mai mor niciodată dacă

văzui chipul Iancului!... Povestea bărbatul meu cînd a venit acasă ultima dată, că numai un om ca dumneata poate să conducă răscoala pentru binele poporului. Nu avea nici astîmpăr să doarmă, că dorea să ajungă binele și străinii să fie alungați...

Avram Iancu, luîndu-și rămas bun și mulțumind pentru primire și dar, a plecat cu ortacii în drumul lor mai departe.

S-au întîlnit și cu Vasilie a lui Pătru Păduraru, care ajunsese ajutor de căpitan și-l trimise să-și ajute mama aflată în pragul iernii.

— Să-i spui măicuței, zise Iancu, că n-am să uit niciodată chipul ei și darul pe care mi l-a făcut. Dacă aș fi primit întreaga Vienă, nu m-aș fi bucurat atît de tare ca de ștergura ce înseamnă credința unui popor.

OMENIA IANCULUI

Era într-o miercuri sara, în primăvară.

Avram Iancu porni de la Brad pe drumul spre satele din munți. Într-un loc s-a întîlnit cu un om din Obîrșa, sat unde se făceau și se mai fac și azi oale de pămînt. Omul era înhămat la teleaga plină cu marfă olărească și pe care o trăgea prin praful drumului strîmt și cu gropi.

— Unde mergi, omule? întrebă Crăișorul.

Cel înhămat se opri, se șterse de sudoarea feței cu mîneca cămeșii și răspunse:

— La tîrg la Brad să vînd oale și să cumpăr mălai la copii-lăși.

— Cum de nu te ortăciși cu careva sătean să duceți marfa în cocie cu cai? La cîmpie oalele sînt căutate și au preț mai mare.

Obîrșanul dădu din umeri, ca și cînd nu ar fi știut ce să răspundă și vru să pornească mai departe. Teleaga era grea și ba să mai pornească.

— Ajunsăși la capătul puterilor, omule!

Numai la auzul acestor cuvinte, olarul cunoscă pe domnul Iancu. Își scoase pălăria și rămase cu ea în mîină, fără să mai poată spune nimic. Iancu privi la el, cînd la teleagă, cu inima zdrobită de durere. Așa era traiul moșilor, semenii săi, așa era viața asta de amară și parcă tot mai amară se făcea. Scrișni din dinți, luă bățul din mîina cealaltă și sparse o oală.

— Na, că mă răzbunai pe bietul pămînt!! Acum, călătorule, ieși afară din ham și odihnește-te în scaunul căruțului.

Omul făcu așa.

— De unde ești?

— Din Obîrșa.

— Cîți copii ai?

— Patru și o femeie beteagă.

— Ceva pămîncior ai?

— Nu, păcatele mele. De unde sărăcie să am eu pămînt, că nici unde sta nu am, domnule Iancu. Șase suflete stăm într-un pui de colibă rămasă de la tata, fie iertat.

Avram Iancu se apropie de omul necăjit, băgă mîina în șerpar de unde scoase cîtiva bănișori

— Aștia-s pentru oala pe care o spărsăi. Să mă ierți, om bun, pentru ce făcui.

Mai băgă mîina în cingătoarea lată de piele de la brîu.

— Cu banii aceștia să-ți cumperi un cal.

Cel din scaunul telegii pică în genunchi.

— Ce-i asta, domnule Iancu?

Crăișorul îl apucă de umăr, făcîndu-i semn să se scoale.

— Mai nimic și să nu uiți niciodată că locul omului nu este să tragă în ham.

OPINCUȚELE

De numele și bunătatea lui Avram Iancu se pomenește mult.

Avram Iancu trecea din cînd în cînd și pe la școala veche din Hălmagiu, unde vorbea nu numai cu învățătorul, dar și cu copiii, că îi chema în juru-i ori de cîte ori avea prilejul. Odată, în curtea școlii le-a zis:

— De ce umblați desculți, feții mei?

Unul mai mărișor a răspuns:

— Am pus opincuțele în pod, să le avem și pentru iarna care vine.

— Bine, bine, dar în clasă-i rece, că numai ce s-a desprimăvărat.

— Acum ne încălzim la soare și cînd e tare frig batem din picioare.

— Și vă încălziți?

— Da.

La acest «da» vocile scăzură.

— Nu prea cred.

Copiii tăcură.

— Bătutul picioarelor e o treabă a sărăciei, că mai bine ar fi să bateți din mâini cînd ascultați pe domnul învățător vorbind despre viața pe care ar trebui s-o trăiască părinții și voi. Da, da, feții mei! Picioarele goale în vremea asta înseamnă boală. Cine are papuci dintre voi?

Copiii se uitară unul la altul și reveniră cu privirile la cel de față. Iancu oftă.

— Nimeni... Domnule învățător, să le ceri ca mîine să vină cu opincuțele în picioare, pînă cînd o fi mai cald.

Învățătorul adăugă:

— Ați auzit, copii, ce-a spus domnul Iancu?

— Da, răspunseră copiii în cor.

Numai unul a tăcut și s-a ascuns în spatele altuia. Iancu l-a văzut.

— Cum te cheamă pe tine, frumușelule, că nu răspunseși?

— Petrică.

— Și mai cum?

— Hălmăgean.

— Ai opincuțe?

Pentru o clipă copilul nu răspunse, dînd cu capul ușor într-o parte. Învățătorul interveni:

— Răspunde domnului Iancu, Petrică. Ai avut mai pînă zilele trecute, de ce nu le mai ai?

Copilul se rușină și mai tare.

— De ce nu le mai ai, Petrică? insistă domnul Avram Iancu.

— Le-a luat sora mai mare, că merge cu caprele la pădure...

Ale ei s-au rupt și nu le mai poate purta.

Se făcu tăcere. Ochii Iancului se umplură de ceață și el se plimbă puțin prin iarba curții. Adăugă:

— Degeaba avem bogății dacă nu-și revarsă darurile pentru fiecare. Copiii noștri nu numai că nu au opincuțe, dar n-au nici hrană destulă, nici învățătură pe cît s-ar cere. Trăiesc într-o lume oarbă, căci orbeala vine de la nedreptate.

A doua zi, domnul Avram Iancu a trecut din nou pe la școală. Subsuoară avea un pachetel. Copiii l-au primit cu zîmbete ca întotdeauna, iar învățătorul i-a oferit scaunul său de la masă. Oaspetele l-a chemat pe Petrică. Copilul s-a sculat din băncuță și s-a îndreptat cu pași mărunți și tălpile goale spre locul de unde a fost chemat. Iancu i-a dăruit o pereche de opincuțe de toată frumusețea.

— Acestea sînt ale tale, să ai cu ce veni la școală.

S-a întîmplat într-o vară, cînd era secetă.

Avram Iancu, mai ales cînd avea vreme, umbla prin sate să vadă cum trăiesc oamenii și ce greutăți întîmpină, că bucuria, în acele timpuri, n-o cunoștea nimeni. Într-o zi de piață a poposit la Hălmagiu, după ce trecuse «Drumul moșului», peste munți. S-a întîlnit cu o fetiță, care avea în mîna un trandafir alb. Cînta și juca în praful drumului:

Gaie cu copaie,
Adă, doamne, ploaie!
Paparudă, rudă,
Vină și ne udă!

Iancu a ascultat-o cu plăcere, căci fetița juca și se ruga atît de gîngăș și frumos, încît i se păru o icoană cu inima de pasăre și aripi de vînt.

— Cum te cheamă, fetiță? a întrebat călătorul.

Fetița a rămas surprinsă, a privit cu ochii scînteietori pe cel din față și un zîmbet ușor i s-a strecurat în obraji.

— Lenuța, a răspuns rușinoasă.

Iancu s-a apropiat, atingînd cu degetele petalele moi ale florii.

— De unde ai trandafirul?

— Din grădinița casei.

— Ai multe flori acolo?

— Nu.

Copila era îmbrăcată în zdrențe. Rochița era un fel de sac, fără mînci și buzunare, acoperind un trup slăbuț. Doar ochii ei erau frumoși ca floarea pe care o purta în mînă.

— Îmi dai mie floarea de trandafir?

— Da.

Lenuța a întins micul dar în mîna necunoscutului. Avram Iancu i-a mirosit parfumul cu nesaț.

— Știi cui i-ai dat floarea?

— Nu știu.

— Mulțam și să crești mare și frumoasă ca floarea aceasta. Darul tău e neînchipuit de mare.

Din ochii Iancului a căzut o lacrimă.

— Dar de ce te rugai, fetița mea?

— Să vină ploaia.

— Și crezi că o să vină?

— Așa spune mămica.

— O să vină, pămîntul e uscat și doros de apă. Trebuie să vină, neapărat...

Avram Iancu a luat fetița de mînă și s-a îndreptat către piață. I-a cumpărat un dar: O rochiță pe măsura ei, tot atît de frumoasă ca floarea de trandafir.

DRUMUL MOȚULUI

Sub dealul Tomnaticul, masiv așezat nu departe de vîrfurile Găina din Apuseni, gazda primitoare a unui vestit tîrg¹, se află cătunul Drăgoșești, o așezare ca oricare alta din Țara Moților.

Cînd a venit ultima oară pe la Drăgoșești, avea o fluieră, o secure lată în tăiș și două pistoale. Lîngă casa lui Ionuț Dragoș, ce era făcută din împletitură de nuiele și acoperiș de paie, era un loc limpede cu o fîntînă, unde Iancu s-a oprit pentru odihnă și sfat. Pe lîngă el s-au adunat bărbați, femei, copii.

— Venirăți să mă vedeți, a început Iancu.

— Am venit, că de mulțor nu v-am văzut, răspunseră cei de față.

— Buni oameni sînteți voi, moții de pe Valea Brusturilor! Aici am avut pe unul din căpitani mei: Nicolae Fofoi zis Colțu.

— A murit, spuse unul mai bătrîn.

— Murit, zici?

¹ Este vorba de tîrgul de fete, un străvechi obicei, ne spune legenda, cînd pe vîrfurile Găina se adunau fetele cu zestrea lor pentru a fi prezentate feciorilor.

— Murit, da.

— Domnul să-l ierte și să-l țineti minte. Om bun, cu darul meșteșugului și priceperii în luptă. Eu l-am făcut căpitan.

Privirea lui se țintui undeva în vale; luă fluiera și cântă. Cînta și ofta. Din ochii oamenilor picau lacrimi. Copiii i-au adus nuci și mere, pe care le-au așezat în iarba moale. Prinse mîna unui bălai:

— Tu al cui ești?

Copilul se rușină, lăsînd capul într-o parte. Răspunse încet:

— A lui Dragoș din Deal.

— A lui Pătru? — Da.

— Să crești mare și să fii cuminte ca tatăl tău.

— Și dumita să fii sănătos.

La auzul acestor din urmă cuvinte, Iancu rîse în timp ce-și umplea pipa cu tutun. Luă un alt copil în brațele lui.

— Tu al cui ești?

— A lui Ion Dragoș.

— Și tu să crești mare, mare, pe măsura munților în care ne aflăm, că așa se cere la nevoie.

În fața Iancului veni o fetiță.

— Tu, fecioară, a cui ești?

— Eu sînt a lui Terente Dragoș.

— Și tu Dragoș? Toți sînteți Dragoș! Măi, măi, dar mulți mai sînteți cu acest nume aici!? Dragoș l-a chemat pe unul din voievozii noștri, maramureșan, de-a apărut țara de tătari.

Unul dintre oameni se băgă în vorbă:

— La noi mai pe toți îi cheamă Dragoș, că de aceea îi

spune la sat Drăgoșești. Se zice că în timpuri mai vechi ar fi venit pe aceste locuri primul strămoș care a întemeiat curte în mijlocul pădurii. Purta numele nostru...

Se gîndea Iancu la cele auzite, ros de chinul durerii sale, apoi a întrebat:

— Mai spuneți-mi care este Drumul Moșului, că, drept să spun, îl uitai.

Ochii lui se îndreptară către deal, că drumul era lung pînă la Vidra de naștere. Bătrînul Costău îi spuse:

— De aici din Drăgoșești treci prin Fofoi, fostul căpitan, apoi Blidaru, Valea Păduricii, Capurile șes, Benea, Fîntîna Roșe, Deluț, Fîntîna Albă, Străji, Lespezi, Rîul Mare și cobori în Vidra. Cărare bună pînă acolo.

— Că bine zici, Costăule, doar am bătut eu drumurile astea. Am să mă abat pe la Suliți să văd unde au fost bătuți oamenii împăratului, să mă așez pe iarbă și să mă bucur...

Iar luă fluiera și cîntă, oamenii plînseseră din nou, ascunzîndu-și fețele. Le ceru apă și i se aduse. Bău cu sete.

— Numai așa inima mea poate să biruie, că e aprinsă ca un foc din lemn de mesteacăn... Voi, neam de Dragoș, ce mai știți despre numele meu?

Întrebarea a rămas fără răspuns. Acum plîngeau și copiii alături de părinți și bunici. Pe o culme se auzea glas de tulnic.

— La Viena și Budapesta se spune că sînt nebun, dar nu se spune nimic despre spînzurătorile pe care le-au făcut domnii! Nu vor să știe că voi duceți viață de robi, că drepturile voastre sînt niște vorbe pe care le-au aruncat în vînt.

— Zile grele, domnule Iancu, au spus oamenii.

— Grele ca și lanțurile. Greutatea lor mi-au nimicit sufletul...

La plecare, Avram Iancu primi un cal pentru drum lung și a fost însoțit de doi tineri pînă la Vidra. Oamenii cătunului Drăgoșești au ascultat ultimele lui cuvinte spuse aici la poalele Tomnaticului:

— Să nu uitați că ați fost luptători și fiți. Copiii au nevoie de o altă viață, așa cum pămîntul are nevoie de soare.

Au făcut oamenii o fîntînă în partea de sus a Hălmagiului, către Hălmăgel, în mijlocul drumului. La 8 iunie 1864, a fost ridicată o cruce și lîngă ea a fost așezată o piatră mare. Aici venea Avram Iancu în anii triști ai vieții, în drumurile lui fără odihnă. Bea apă și sta pe piatră, cîntînd din gură și din fluier. Intra apoi într-o casă de om la Nicolae Costina, ca să mai stea o țîră de vorbă. Venea cu dragoste și se așeza pe un scăunel în bucătărie.

— Pofțiți, domnule Iancu, pofțiți în cameră, să stăm mai bine de vorbă, spunea gazda.

— E bine și aici, Nicolae.

— În cameră e curat și liniște, pofțiți.

— Aici îmi place, la gura sobei, să-mi aduc aminte de copilărie, de biata mea mamă, de vecinii mei, de drumurile de codru... Te-au mai căutat jandarmii, măi Nicolae?

— Mă căutară, dar fugii în munți și o prinseră pe Parasciva, nevasta. Au bătut-o să spună unde mă ascund. «Nu știu» a spus ea. Jandarmii au scos săbiile și au început să spintece tot ce era în pat și dulap, căutîndu-mă. «De nu spui

unde-i Costina, te tăiem în bucăți», ziceau ei. Unul a ridicat sabia către biata femeie și când să dea, oțelul s-a rupt, lovindu-se într-o grindă din tavan. Paraschiva a reușit să fugă pînă la vale și în mari chinuri a născut fără vreme pe pămîntul gol și fără nici-un ajutor.

Iancu răsufală greu.

— Tot omorîră un om, un pui de om!

— Omorîră, domnule Iancu, omorîră, că ne-ar omori pe toți de-ar putea, vorba cîntecului:

De la codru mai la vale,

Numai chin și numa jale...

Și pe mine mă caută mereu.

— De tine li-e frică. Ești om încă tare și cu mintea limpede. Ai fost omul meu de nădejde în vremuri grele și m-ai ascultat... Săraca Paraschiva, ce-a mai pătimit!

— Pătimit, domnule Iancu, intră în vorbă și nevasta lui, cu lacrimi în ochi. De-ar da Dumnezeu o ploaie de foc să nu mai rămînă nici spuze din ei, că multă batjocură au făcut și mai fac! Era să mor și eu, dar am scăpat ca prin minune, că tăria mea a fost așteptarea bărbatului.

Iancu răsufală și mai greu.

— Pe aici ce e nou?

— Ce știți, tot dări și greutatea de tot felul.

— Pe acestea le știm de cînd lumea!

— Că bine ziceți.

— Durere mare, Nicolae. Și ne înzecesc durerile și iar le înzecesc și însutesc. S-o termina odată și odată cu ele că visul meu e credința inimii... Mă duc că nu pot să stau, drumurile mă tot cheamă.

— Mai rămîneți la noi, domnule Iancu, măcar cîteva zile, s-a rugat omul.

Musafirul s-a sculat de pe scăunel.

— Mă duc și la ceilalți prieteni, la oamenii mei, să-i mai văd, să-i mai aud, să-i îmbrățișez... Durere mare, Nicolae!

— Așa-i, domnule Iancu, așa-i!

HAIDUCUL FRIDA ȘI AVRAM IANCU

Vîntul bătea ramurile plopilor și ale sălciilor, ce se întindeau în lunca Crișului Alb, ca niște mîini slabe purtate într-o parte și alta. Părea un fel de prevestire a furtunii, cum mai o dată la cînzeci de ani vine, dar vînturile dinspre pădurile Codrului nu aduc niciodată urgii, că așa știu oamenii din moși-strămoși.

În acea după-amiază de mijloc de toamnă — vreme cînd haiducii au obiceiul să se adune la casele părintești ca să-și aleagă un culcuș de iarnă — se părea că nimeni nu ar mai ieși să plece la drum. Haiducul Frida venise la Răpsig de cîteva zile, după ce a fost văzut prin părțile Beiușului și pus sub urmărirea autorităților. Acum stătea liniștit la scuteală să-și aștepte ortacii să țină sfat. Oane și George erau pe aproape. Trebuia doar semnul să vie: un foc de pistol în miez de noapte.

— Todore, cîtă vreme stai acasă?

Glasul tatălui, ce se afla întins pe priciul de lemn cu împletitură de paie, avea un tremur din durerea de părinte. Frida se gîndea, privind în uliță prin fereastra micuță a casei și parcă gura i se încleștase de singurătatea prin care a trecut de atîția ani.

— Doară nu dormi cu ochii deschiși, pruncul meu, de nu răspunzi ?!

Frida tresări ca ars, se apropie și luă mîna tatălui de o ținu lipită de buze.

— M-am gîndit, că mai sînt multe treburi de făcut, mai ales acum în dric de iarnă. Gînduri cufundoase, tată.

— Cu gînduri ai fost toată viața, că mai bine rămîneai să lucrezi la domnie pe lîngă mine.

Frida se minie.

— Rob și cîine la grof?

— Rob, nerob, dar aveai și tu căsuța ta, patul tău, femeia ta.

Haiducul se depărtă, făcînd cîțiva pași înapoi spre fereastră, răspunzînd cu voce blîndă:

— Nu tot natul poate să trăiască așa cum a prins viața. Eu m-am legat de ea așa cum am înțeles-o de la dumita, măcar nu m-ai îndemnat la nimic. În mine a început să fiarbă singele de cînd eram copil, că revoluția¹ mi-a dat tărie să văd lumea cu ochi dornici de o altă viață. M-am gîndit că dacă toți oamenii s-ar uni ca degetele la mîini, ar putea să dobîndească tot ce au pierdut. Așa m-am gîndit și am ajuns ce am ajuns. Dar nu mi-i rușine de mine, nici de ortacii mei, nici de locurile pe unde umblăm și le străbatem ca șerpai. Numai Coresia mă chinuie în gîndurile mele, că mă

¹ Este vorba de revoluția de la 1848.

așteaptă și tot mă așteaptă și a îmbătrânit fără zile ca și mine. Săraca fată, se gîndește la vremuri mai bune precum gîndim toți. Nati Petroman, tatăl, oftă.

— I-am spus să se mărite, dar nu vrea.

— Nu vrea, că nu trebuie. Ea nu este drăguța lui Frida și nici muiere plătită cu bani. Este nevasta mea, numai nu ne-am cununat.

Haiducul privește prin fereastra de la drum, să vadă cum stă vremea.

— Ție, pruncul meu, îți zic lotru. Eu îs tată de lotru și măicuță-ta mamă de lotru. Durere!

— Nu toți lotrii sînt la fel; altcum oamenii ne-ar sudui și ne-ar omorî. Pe noi ne cată numai jandarmii domnilor... Tată, eu trebuie să merg pînă la Buteni, că acolo-i Avram Iancu, Crăișorul nostru. Pînă vin, trimite ce-am adus Coreșiei, să se mai bucure și ea o țîră.

Todor Petroman, cu numele ascuns Frida, a fost unul din cei mai dîrji oameni din aceste locuri de la poale de Codru și Zarand, care și-a răzbunat tatăl, rob pe moșia grofului din ținutul Răpsigului. Nati Petroman era porcarul domniei și a avut, zicea el, o avere care însemna o scrofiță și șapte purcei. A trebuit să-i lase în schimbul altora pierduți ori furați și treaba asta l-a amărît că a picat la pat și n-a mai lucrat o vreme. «Lasă, tată, că trece și asta, că de foame n-om muri. Cresc eu mare și plata grofului o fi așa cum se cuvine să fie!» a spus Todor, copilul. Vorbele lui s-au adevărit, că nu trecuse cu mult de douăzeci de ani și ajunsese mai marele peste haiduci.

Vremea se răzbună și numai nori pluteau pe cer ca niște

valuri de pînză. Frida ieși în grădină, se strecură către marginea satului și de acolo către luncă, de unde-și luă calul și porni către Buteni. Șaua calului era făcută din piele de bou și pănură de lînă sură, avînd de-o parte și de alta cîte un jașcău¹ în care ținea pistoalele.

În scurtă vreme călărețul ajunsese în hotarul comunei vecine, la vramița de către vale, lăsînd calul între mărăcinii unui ochi de apă, rămas după involburarea Crișului în primăvară. De la un prieten prinse vestea că Avram Iancu se află în acele ceasuri la birtul ce i se mai spune și cazină. Ajuns acolo, se așeză lîngă Crăișor, care era ros de boală și de gînduri. Fără să piardă vreme, sub semnul respectului ce-l purta pentru unul din marii oameni ai Apusenilor, intră în vorbă, avînd grijă să nu-l recunoască nimeni:

— Să trăiești, domnule Iancu, eu îs Frida, răpsiganul.

Cel bolnav nu-l recunoscuse. Se uită lung la el, vru să zîmbească, dar nu-l recunoscuse.

— Eu îs Frida, ne-am întîlnit și ne-am vorbit la Vața.

Iancu l-a privit mai bine, a înțeles ceva. Și-a adus aminte.

— Frida! Hoțul de cai! Spaima grofilor! Să trăiești, Frida! Să trăiești, fătul meu! Eu am ajuns aici pe la prieteni, după ce trecui pe la Iosășel și Almaș. Acum am vreme să umblu.

Gura Iancului sărută fruntea haiducului.

— Tu nu ești hoț, răpsiganule! Ești om iubit de popor și orișunde am aflat vești bune despre tine. Așa aș vrea să fie toți, că numa așa ne putem apăra împotriva relelor.

¹ Jașcău — un fel de buzunar

— Domnule Iancu, am adus ceva bani, să vă căutați de sănătate la doctorii cei mari.

Haiducul așeză pe masă, lângă mîna Iancului, o pungă de mărimea unui pumn. Ochii Crăișorului se făcură mari.

— Bani, zici?! Ce să fac cu banii? Eu îs gata. Pe mine din boală nu mă mai scoate nime: nici dumnezeu, nici doctorii.

— Haiducii vă cer să încercați.

— Nu mai este încercare.

— Eu zic, din mintea pe care o am, să vă căutați și de sănătatea ce-o mai puteți avea, că nu-i mare lucru.

— Mare, ne-mare, dar totu-i fără putință de întoarcere. Frido, Petromane, prietene, acum tu ești mai tare de o mie de ori decît mine. Boala mi-a măcinat sufletul.

Oftă adînc.

— Mi-a măcinat oasele. Voi să-mi continuați lupta...

Haiducul făcu un semn și discuția se întrerupse. Nu-i plăcea de ochii care-l priveau de la o masă. Scoase pistolul în semn de apărare.

— Eu plec, domnule Iancu.

— Ai grijă de tine!

ȘI ARMINDENII S-AU ÎNĂLȚAT

La Hălmagiu a murit un om: Ionuț a Văduvei de pe Vale, ce fusese în armata moșilor. Vestea a ajuns și la urechile lui Avram Iancu, care se afla la Baia-de-Criș, cînd se hotărî să vină la căpătîiul celui fără de viață. Ajunse în seară, amărît și obosit de atîta mers pe jos, că, doamne, grea cale mai era în timpurile acelea de la Baia la Hălmagiu!

Iancu a aflat că Ionuț a avut durere de inimă din spaimă că l-or bătut oamenii autorității la Piatra Cinzaiului¹.

— După ce jandarmii îl legară cu frînghiile de piatră, începu unul Pătru să povestească, au dat cu bîtele în tălpile de la picioarele bietului Ionuț pînă cînd a vinețit cu totul. A zbierat omul, dar la o vreme a leșinat. Veni un șef cu haine negre de a ținut o cuvîntare, din care am înțeles că cine mai vorbește de revoluție va fi omorît pe loc prin tragere în groși². După ce-a ieșit din leșinare, Ionuț a pomenit numele dumitale și a scuipat către el, de iar l-or bătut în batjocură pînă au rupt două nuiele. Oamenii de față erau gata-gata să sară pe nemernici, dar cătanele primiră ordin să scoată săbiile.

— Cînd a fost asta? întrebă Iancu.

— Duminică o fi o lună.

— Da, da, în vremea asta slugile împăratului au făcut mai multe rele: și la Vîrfuri și la Baia, au mai întînat și drumul

¹ În fața bisericii vechi din Hălmagiu, construită cu cinci sute de ani în urmă, a fost adusă o piatră care a primit numele de Piatra Cinzaiului. De ea erau legați și apoi schingiuiți țărani care se răzvrăteau.

² Unealtă de tortură, asemănătoare cu un teasc.

Iosășelului cu sînge, ca să nu se poată odihni în pace căpitanul meu Ion Buteanu, spînzurat tot de ei. Oare cît poate îndura suflarea aceasta de om fărădelegile împărăției?

— Știe Dumnezeu, oftau oamenii.

— Nu Dumnezeu trebuie să știe, ci noi, că noi suferim zi și noapte... Să mergem la priveghi. Ionuț a fost alături de noi, acum trebuie să fim alături de odihna lui.

La casa mortului, oamenii primiră pe Crăișor cu adînc respect, căci fețele lor se luminară ca întotdeauna în astfel de momente. Iancu tremura de necazul întîmplării, aprinse o lumînare și o puse pe măsuta ce era în loc de sfeșnic. Zise:

— Să ne ierți, prieten, că n-am ajuns să sfărîmăm oala împărăției lui Frantz Iosef în care trăim păziți, chinuiți și batjocoriți în fel și chip. Noi am luptat să dobîndim cîstit ce alții au furat, că avem nevoie de libertate ca păsările de cer, dar greutățile și minciunile ne-au stat în cale ca întunericul morții. De aceea plînge pădurea și apa, iarba-și scutură roua de dimineată în picături de otravă și pămîntul se cutremură uns de lacrimile părinților și a pruncilor... Am visat, mai trei nopți în urmă, că oala împăratului s-a spart, că s-a tras în ea cu unul din tunurile de cireș, de a curs smoală, venin și șerpi ce-și trăgeau trupurile fugind care-ncotro. Așa am visat și așa va fi! În locul spînzurătorilor ce vor înălța armin-deni, să se știe sărbătorile noastre în munți și în cîmpii. Atunci va fi o țară a noastră, mare și puternică! Tu, Ionuț, dormi în pace și să știi că visul meu se va împlini. Așa să știi, se va împlini!

Toată noaptea a stat Avram Iancu la priveghi, vorbind de una și de alta cu oamenii.

PE ULTIMUL DRUM

Iancu cel viteaz a murit în luna august 1872, la Baia-de-Criș, județul Hunedoara, și a fost îngropat, după dorință, lîngă gorunul lui Horea din satul Țebea.

La vestea morții sale s-a lăsat jale mare, că totul părea întunecat ca noaptea. Mii și mii de oameni din zeci de sate au pornit către Baia-de-Criș, că durerea a picat ca o ploaie. S-au tras clopotele toată vremea cît a ținut de la moarte pînă la îngropăciune.

— A murit domnul Iancu!

— A murit Craiul munților!

— Să vestim munții.

— Să vestim apele și cerul.

— Și păsările.

— Durere mare!

— A murit domnul nostru, părintele nostru drag.

— Inima lui mai trăiește.

— Și lupta lui a rămas.

Durerea era sfărmată de aceste vorbe fără seamăn de grele și triste și se întindeau pretutindeni în Apuseni și întreaga Transilvanie, și mai departe în toată țara românilor.

— A murit domnul de la Vidra!

Cuvintele se întindeau ca fulgerele și oamenii se îndreptau în coloane către Baia.

— Să cîntăm cîntecele Iancului, se auzeau voci.

— Să cîntăm.

Peste tot răsunau dealurile și munții.

În munții Abrudului
Stau feciorii Iancului;
Beau vin și se veselesc
Și de luptă se gătesc.
Craiul stă și mi-i privește
Și din gură le vorbește:
— Ascultați, seama băgați,
Nu-i ușor ~~ca~~ să luptați,
De prăpăd ca să scăpați,
Viața să o ușurați...

La Baia, ulițele se umpluseră de românii veniți să-l vadă pentru ultima oară pe domnul Iancu și era tare greu să ajungi să-l vezi în așezământul de veci. Dar rînduiala a fost bună, că fiecare suflet a avut rînd să-i vadă fața pentru ultima oară. Plîngeau bătrînii ca și copiii, copiii plîngeau ca și bătrînii, că se pierduse un om cu gîndurile și nădejdiile lui pentru moți, pentru toată suflarea din Transilvania.

— A murit domnul Iancu!

— Ne-a rămas lupta și dorul de biruință!

În prima zi de septembrie a anului de moarte, drumul dintre Baia-de-Criș și Țebea a fost ultima cale a Crăișorului și înmormîntarea a fost făcută așa cum s-a cerut. Oamenii au aprins lumînări și torțe în semn de credință că lupta va fi dusă mai departe pînă la cucerirea drepturilor pe pămîntul străbun.

Coloana de oameni și foc a pornit către locul de veci. Era atît de lungă încît i-a trebuit cîteva ceasuri să se scurgă, iar la Țebea, în jurul mormîntului, s-a format o mare de oameni.

— Adio, domnul nostru drag!

— Adio!

Au trecut anii... Multe toamne Gorunul lui Horea și-a scuturat frunzele peste somnul Iancului și multe primăveri păsările cerului i-au îngînat doinele.

În satul Vidra copiii aveau obiceiul să o întrebă pe baba Rafila Buglea:

— Babă Rafilă, îl mai ții minte pe Crăișor?

— Țiu, da, că pe atunci prinsesem a fi mărișoară.

— Ce fel de om era?

— Bun și ascultător către semenii. La el mergeau mulți oameni din Vidra și din alte părți ca să vorbească și avea obiceiul să-i primească. De multe ori mă uitam din drum ca să-l văd și să-i ascult vorbele ce le spunea.

Baba Rafila povestea cu sfințenie despre Avram Iancu, neuitînd niciodată să adauge:

— Îmi plăcea să mă uit la chipul de soare al Iancului.

CUPRINS

Balada lui Avram Iancu

MICUL PĂSTOR

PLECAREA LA ȘCOALA DIN ZLATNA

DEPARTE, ÎN MUNTE, ÎL AȘTEAPTĂ O FATĂ

CHEMAREA TULNICELOR

CĂPITAN ÎN ARMATA IANCULUI

GLASUL IANCULUI

BĂTAIA DE LA MĂGULICEA - OCIULUI

ÎN VALEA CĂIANULUI

CU INIMA BUNĂ

OMENIA IANCULUI

OPINCUȚELE

DRUMUL MOȚULUI

HAIDUCUL FRIDA ȘI AVRAM IANCU

ȘI ARMINDENII S-AU ÎNĂLȚAT

PE ULTIMUL DRUM

Lector: MIHAI CAZIMIR
Tehnoredactor: STEFANIA MIHAI

*Dat la cules: 25. IV. 1975. Bun de tipar: 15. X. 1975.
Apărut: 1975. Comanda nr. 987. Tiraaj: 18 500 broșat.
Coli de tipar: 9.*

Tiparul executat sub comanda nr. 220 la Întreprinderea
poligrafică „Crișana”, Oradea str. Moscovei nr. 5.

